

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA TABIAT MANZARALARINI KUZATISH ORQALI EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH.

Bovanova Umida Abduvahobovna

Ilmiy rahbar: Toshkent amaliy fanlar universiteti o'qituvchisi v.b dotsent

Electron pochta: umidabovanova8@gmail.com

Amaliy fanlar universiteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Mamatsalayeva Layloxon Rasulbek qizi

Annotatsiya: Insoniyat uchun tabiatning ahamiyati beqiyosdir. Tabiat bizga hayot baxsh etadi, iqlim va ekologik muvozanatni ta'minlaydi, barcha tirik mavjudotlar uchun yashash manbaidir. Bugungi kunda ekologik muammolar tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Aynan shu sababli yangi avlodda ekologik madaniyatni yuksak darajada shakllantirish juda muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu sohada boshlang'ich sinf o'quvchilarini jalb qilish va ularda tabiatga ehtiyotkorlik va mehr bilan qarash tuyg'usini singdirish nihoyatda ahamiyatlidir. Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar tabiat dastlabki bilimi va tasavvurlarini olishadi. Ularning kuzatuvchanligi kuchli bo'lib, hayrat va qiziqishlar bilan dunyoni o'rganadilar. Shu boisdan, aynan ushbu davrda tabiat manzaralarini kuzatish asosida ekologik madaniyatni shakllantirish eng samarali bosqich sanaladi.

Kalit so'zlar: ekologik madaniyat, tabiat manzarasi, boshlang'ich sinf, kuzatuv, bolalar, o'qituvchi, amaliy faoliyat, tabiatni asrash, ekologik tarbiya, innovatsiya, oilaviy tarbiya, ta'lim, ekologik muammolar.

Tabiat manzaralarini kuzatish o'quvchilarga ekologik ong, tabiat hodisalarini tushunish va undan to'g'ri foydalanish ko'nikmalarini hosil qilish imkonini yaratadi. Tabiatni bevosita kuzatish orqali bolalar undagi o'zgarishlar, mavsumiy jarayonlar va hayvonot-o'simlik olamidagi o'zaro bog'liqlikni anglaydilar. Bu esa o'z navbatida ekologik madaniyat va dunyoqarash shakllanishiga zamin yaratadi. Dars

jarayonida, ekskursiyalar yoki obyektli dars mashg'ulotlari orqali tabiatga chiqish bolalarda mas'uliyat hissini oshiradi. Bolalar daraxtlarning barglari ochilishi va to'kilishi, qushlarning uchib kelishi va ko'chib ketishi, yomg'ir va qor yog'ishi, hayvonlar va o'simliklarning o'zgarishini jonli tarzda kuzatadilar. Bu bilimlar hayotda mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi.

Ekologik madaniyatni shakllantirish oson jarayon emas. Bu bolaga faqatgina ekologik ma'lumot berish bilan cheklanmaydi, balki ularning dunyoqarashi va shaxsiy ko'nikmalariga ham chuqur ta'sir ko'rsatadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish uchun, avvalo, ularni tabiatga yaqinlashtirish va ekologik jarayonlarga bevosita guvoh bo'lishlariga imkon yaratish lozim. Darslarda turli mavzularda o'tkaziladigan suhbatlar, savol-javoblar, hikoya va ertaklar, rasm chizish yoki amaliy ishlarni tashkil qilish bolalarda tabiatga qiziqish uyg'otadi. Mashg'ulotlar vaqtida gul va daraxt ekish, tabiat inshootlarini yaratish, hayvonlar parvarishi, axlatlarni yig'ish va turiga qarab ajratishni o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Ular tabiatga zarar yetkazmaslik, barcha tirik mavjudotlarga mehr va e'tibor bilan qarash lozimligini ongli ravishda tushunib yetadilar. Bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishda oilaning ham roli katta. Ota-onalar bilan birga ekskursiyalar tashkil qilish, tabiat hodisalarini birgalikda kuzatish, o'rgatgan bilim va ko'nikmalarini amaliy faoliyatda namoyon qilish, natijada atrof-muhitga nisbatan g'amxo'rlik, poklik va beg'arazlik hislarini mustahkamlaydi [1].

Tabiat manzaralarini kuzatish bir necha turli usunlarda amalga oshirilishi mumkin. Bunda eng ko'p qo'llanadigan usullar quyidagilardan iborat: maktab hovlisidan foydalanish, o'rmon va bog'larda sayr uyushtirish, maxsus ekologik olimpiadalar, laboratoriya va ekskursiyalarni tashkil etish, virtual tabiat sayohatlari, tabiat rasmlarini ko'rish va muhokama qilish kabi faoliyatlar mavjud. Bolalar tabiat manzaralarini kuzatayotganda o'z fikr va taassurotlarini yozma yoki og'zaki ravishda ifoda etishga, rasm, she'r va ertaklar yaratishga undaladi. Ushbu jarayon esa ularning tafakkurini, tasavvur doirasini kengaytiradi va tabiatni tahlil qilish,

undagi bog‘liqliklarni anglashga yordam beradi. Kuzatuvlarni doimiy tarzda amalga oshirish natijasida bolalarning ekologik madaniyati, dunyoqarashi va dunyoni anglash darajasi muntazam oshib boradi [2].

Zamonaviy ta’limda innovatsion yondashuvlar an’anaviy usullar bilan bir qatorda keng joriy etilmoqda. Bu, jumladan, multimedia vositalari, interaktiv taxta, audio va video materiallar, virtual ekskursiyalar, onlayn ekodasturlar orqali o‘quvchilarning tabiat manzaralarini kuzatishini samarali tashkil etish imkonini beradi. Bolalar uchun maxsus o‘yin va masalalarni tanlash, ekologik loyihalarda ishtirok etishi, o‘z tadqiqot natijalarini sinfdoshlariga namoyish etishi ham ekologik dunyoqarashni boyitadi. O‘qituvchi bu jarayonda muhim rol o‘ynaydi: u o‘quvchilarga yo‘l-yo‘riq ko‘rsatib, bilimlarni hayotga tatbiq etishda yordam beradi [3].

Tabiat manzaralarini kuzatgan va ekologik madaniyat shakllangan bolalarda hayotiy ma’lumotlarni anglash va ulardan foydalanish ko‘nikmalari rivojlanadi. Ularning tabiat hodisalariga bo‘lgan munosabati o‘zgaradi, mas’uliyatli, tashabbuskor, ijodkor va hamkorligida shakllangan shaxslar sifatida kamol topishadi. Bunday o‘qitish jarayonida bolalarning ijtimoiy faolligi ham ortadi, ular kattalar va sinfdoshlarga misol bo‘lib, atrof-muhitni asrashga harakat qiladilar. Bolalar o‘zlari idrok etgan tabiat hodisalarini tanqidiy tahlil qilish, muammolar yechimini o‘ylab topish, kelajak uchun ekologik xavfsizlikni ta’minlashni ongli ravishda o‘rgandilar. Darsdan tashqari vaqtda o‘tkaziladigan ekologik to‘garaklar, «Yashil maktab» loyihasi, tabiat qo‘riqchilari guruhlarini, o‘quvchilar o‘rtasida tashkil etiladigan ekologik aksiyalar bolalar uchun juda foydali. Ular darsda olingan bilim va ko‘nikmalarni amalda sinab ko‘radilar, tengdoshlari bilan tajriba almashadilar, jamoaviy ish faoliyatida faol qatnashadilar. Muayyan natijaga erishishni istagan har bir o‘qituvchi bolani tabiat hadiklaridan uzoqlashtirmasligi, aksincha, tabiatda kuzatuv olib borishga ko‘maklashishi, bolaning mustaqil fikri va tashabbusini

qadrlashi lozim. Maqsadli va tizimli ish olib borilganda, bolalarda ekologik madaniyat chuqur ildiz otadi [4].

Xulosa:

Tabiat manzaralarini kuzatish orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish – zamonaviy ta'limning eng asosiy vazifalaridan biridir. Tabiatga befarqlik va loqaydlik bolalarda ekologik madaniyat shakllanmasligiga olib keladi. Aksincha, ularning atrof-muhitga ongli, mas'uliyatli va g'amxo'r munosabati faqat darslarda emas, balki butun hayot faoliyatida o'z aksini topadi. Bolalar uchun tabiat hodisalarini bevosita kuzatish, ularni tushunish, tabiatdagi uyg'unlik va go'zallikni qadrlash, tabiatdan oqilona foydalanish va uni asrash ko'nikmalarini rivojlantirish zarur. Bu jarayon keng qamrovli, ko'p bosqichli va doimiy xarakter kasb etishi, zamonaviy va milliy an'analar asosida yo'lga qo'yilishi kerak. Tabiat – inson hayotining ajralmas qismi va uni asrab-avaylash har bir bola uchun hayot tarzi sifatida singdirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sharipova D. «Ekologik tarbiya asoslari». – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
2. Komilova N. «Boshlang'ich sinflarda ekologik ta'lim va tarbiya». – Toshkent: Fan, 2018.
3. Qodirov L. «O'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish yo'llari». – Andijon: Barkamol avlod, 2021.
4. «O'zbekistonda ekologik madaniyat: muammolar va istiqbollari» to'plami. – Toshkent, 2022.
5. www.ziyounet.uz – O'zbekiston ta'lim portali.